

DİN EĞİTİMİNDE KUR'AN'IN ANLAŞILMASINDA

DOĞANIN VE KUR'AN'IN KAZANDIRDIĞI İLMİ METODOLOJİNİN ÖNEMİ¹

Dr. Fatih Menderes BİLGİLİ²

ÖZET

İlmî araştırmaların temel amaçlarından biri insana kazandıracığı metodolojidir. Aynı şekilde Kur'an da insana yöntem ve bakış açısı kazandıran bir kitaptır. İnsanın ayetlerle ilgili doğruya en yakın bilgilere ulaşması için ilmî metodolojiye vakıf olması gerekir. Ayrıca kişinin Kur'an'a gereği gibi iman etmesi için de bu metodolojiye ihtiyacı vardır. Zira bu yöntemler sayesinde tahkikî (epistemik) iman gerçekleşmiş olur. Bu nedenle din eğitimi faaliyetinde Kur'an'ın doğru anlaşılmasında ilmi metodoloji çok önemlidir.

Bu ilmî metodoloji de insan zihninin bir ürünüdür. Dolayısıyla mutlak değildir. Bunlar zamanla elde edilecek ve paradigma oluşturabilecek seviyedeki verilerle yeniden şekillenir. Metodolojiler mutlak olmadığına göre, mutlak olmayan ile elde edilenlerin de mutlak olamayacağı bir gerçektir. Öte yandan her ilmî fakültenin kendine ait özel bir metodolojisi vardır. Bu disiplin için önerilen özel metodoloji, genel metodolojinin indirgenmiş bir halidir.

Kur'an'ın işaret ettiği varlıkları ve bunların anlattıklarını anlama sürecinde vahyin ve doğanın kazandırdığı yöntem ve felsefî çalışmalar, ilmî bir temele dayanmayan anlayışı büyük ölçüde yıkmıştır. Bu tarz çalışmalarla gözlemi, deneyi ve matematiği birleştiren ilmî yöntemin en başarılı temsilcilerini İslam düşünce tarihinde görmek mümkündür. Ancak İslam dünyasına ait ilmî kazanımlara vakıf olmama, günümüz İslam dünyasının içinde bulunduğu acı bir durumdur.

Anahtar Kelimeler: Kur'an, Din Eğitimi, Metodoloji, Epistemik

¹ Bu Makale 27-29 Ekim 2018 tarihleri arasında Manavgat-Antalya'da düzenlenen ASEAD 4. Uluslararası Sosyal Bilimler Sempozyumu'nda sunulan bildiriden geliştirilmiştir.

² fatihmenderesb@gmail.com

1. DİN EĞİTİMİNDE KUR'AN'IN ANLAŞILMASINDA DOĞANIN VE KUR'AN'IN KAZANDIRDIĞI İLMÎ METODOLOJİNİN ÖNEMİ

Kur'an beyanlarını ilmî bağlamda anlamaya sevk eden iman kavramıdır. Çünkü iman, anlama ve marifetle ortaya çıkar. Bu sonuca götüren sürece en önemli katkı sağlayanlardan biri akli doğru bir şekilde kullanmaktır. Bunun yollarından biri de ilmî metodolojidir. Bunun için de Kur'an'da tefekkür, tedebbür, tezekkür, akletme, doğayı gözlemleme yani kısaca, eşyanın hakikatine ilmî bir yolculuk tavsiye edilmiştir (Kur'an 13/3-4; 16/11-13, 68-69, 79; 67/19).

Din eğitimi faaliyetinde öncelikle bu potansiyel yeteneklerin farkına varılması gerekir. Daha sonra bunların nasıl aktüalize edileceği öğrenilmelidir. Bu aktüalizasyon genetik olarak insana kodlanmış değildir. Dolayısıyla tam teşekküllü insan olmak için bu sürece girmek kaçınılmazdır. Bu süreçte insanın semantik hafıza ünitesinin aktif olması bir zorunluluktur. Bu ünite kelimenin tam anlamı ile insanın anladıklarından oluşmaktadır. Ancak buradaki anlama mutlak değildir. Zira insanın göz önüne alınan varlıklarla ilgili enformasyon eksikliği söz konusudur.

İlmî metodoloji doğanın incelenmesiyle ortaya çıkan insan zihninin bir ürünüdür. Dolayısıyla mutlak değildir. Her ilmî fakültenin kendine ait özel bir metodolojisi vardır. Bir disiplin için önerilen özel metodoloji, genel metodolojinin indirgenmiş bir halidir. Burada kastettiğimiz ilmî metodoloji: Gerek gözlemlerle ve gerek deney ve duyularla algılanan belirli çerçevedeki verileri (data akısı), objektif mantıksal senplisite çerçevesinde endüktif-dedüktif proseslerle semantik olarak koordine ederek ilmî realitenin ortaya konması için bir zihinsel (mantal) yapılanmanın formülasyonudur (Özenli, 1999, A11). Burada senplisite, incelenen objenin ilmî olarak en sade şekilde ifade edilmesidir. Buna hem Kur'an'da hem de doğada şahit olmaktadır. Zira doğa ve vahye ait her şey bir anlam ifade etmekte olup lüzumsuz hiçbir şey yoktur (Kur'an 3/191). Ancak, bunlar ilmî ve metodik bir yaklaşımla ele alınıp anlaşılmalı ve gereği uygulanmalıdır.

İlmî metodoloji, elde edilen kaliteli enformasyon sayesinde değişip gelişim göstermektedir. Nitekim geçmişte, ilim çalışanların etkisiyle deterministik-mekanik bir anlayış yaygındı. O dönemde evrenin ve içindekilerin, fizikî yapının en küçük parçacıklarına indirgenerek anlaşılıp açıklanabileceği düşünülmüştü. Matematiğe ait formüllerle ortaya çıkan teorilerin, evrendeki gerçekliği tam ve tutarlı bir biçimde bütünüyle aktarabileceğini kabul eden bir ilim anlayışı hüküm sürdü. Daha sonra matematiğin ve deneyci yaklaşımın sayesinde, ilimde önemli bir rol üstlenen metodolojiler, kuantum teorisinin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Bu teoriyle yöntem bilimin temel unsurlarından olan determinizme, indirgemeciliğe ve bunlarla şekillenen ilim anlayışına karşı çıkmış, bunların geçerli olduğu limitler yeniden belirlenmiş ve şerhler düşülmüştür.

İlmî bilgiler sayesinde elde edilen bu yöntemler, gelişime açık insan zihni için önemli bir işleve sahiptir. Yapılan bu çalışmalar ilmî yöntemlerin de rafinasyonunu (arıtma) sağlamaktadır. Fakat bazen bu yöntemler yetersiz kalmaktadır.

Daha önce de ifade edildiği gibi, ilimde kullanılan metodolojiler mutlak değildir. Bunlar zamanla elde edilecek ve paradigma oluşturabilecek seviyedeki verilerle yeniden şekillenir. Metodolojiler mutlak olmadığına göre, mutlak olmayan ile elde edilenlerin de mutlak olamayacağı bir gerçektir. Diğer taraftan ilk duyulduğunda sağduyuya aykırı olduğu iddia edilecek yeni yaklaşımların doğru olamayacağını da kimse garanti edemez.

İnsanın bilmedikleri ile kuracağı ilişki bu bilgi sayesinde. Doğa ve vahiy incelemeleri neticesinde ortaya konulan fikirlerin ve ilmî tartışmaların ışığında elde ettiğimiz ilkelerin yani elde edilen bilgilerin düşünsel aktivitelerimize, örneğin bilinci anlamaya olan katkısı oldukça fazladır. Burada bilinmeyenler konusunda da seçici olmak gerekir. Bu bağlamda her bilinmeyen için Kur'an gayb kelimesini kullanmamaktadır. Aksi takdirde insanların evde veya herhangi bir yerde arayıp da bulamadığı eşyalar için de gayb kavramını kullanması gerekirdi ki bunlar Kur'an'daki inanılması istenilen gaybın karşılığı değildir. Bunlar için gayb yerine bilinmeyen ve kayıp kavramını kullanacağız.

İnsanın bilmedikleriyle (gayb) ilgili bilgi sahibi olması için ilmî metodolojiden yararlanması gerekir. Bu metodolojinin kendine ait bir takım gereçleri vardır. Yani gerek yaşadığımız bu sisteme (evren) gerekse ileride yaşamımızı sürdüreceğimiz sisteme (ahiret) ait hakikati anlamada kullanılmak üzere gerekli birtakım gereçlere ihtiyaç duyulmaktadır. İlmî çağın rehberliğinde ortaya çıkan, bilimsel bir çalışmada kullanılacak olan gereçler şunlardır:

1. Maksimum genlikli korelasyon (semantik koordinasyon)
2. Objektif-mantıksal senplisite
3. Süreklilik ve stabilite prensibi
4. Kozalite prensibi
5. Matematik-mantık
6. Siberetik
7. Paradigma (semiyotik modeller dâhil)
8. Maksimum epistemolojik analiz
9. Deneysel verifikasyon (Özenli, 1999, A11) yani göz önüne alınan obje ile ilgili evrenin vereceği cevabın ortaya çıkması
10. Gayba iman

Enformasyon kaybını göz önünde bulundurarak, ilmî metodoloji ve gereçleri ile objenin anlamsal derinliklerine yolculuk yapıldığında, elde edilen sonuçların bireyden bağımsız evrensel doğrular olabileceği bir gerçektir.

Bütün bu anlatılanlarla birlikte enformasyonun algılanması ve gereği gibi değerlendirilmesi için geçerliliği olmayan bireysel realitelerden uzak, doğruluğu hiçbir şekilde inkâr edilemeyecek bir dile ihtiyaç vardır. Beşer zekâsı için müşterek olan bu dil de ancak matematiktir. Bu dilin kazandırdığı matematik-mantığın, aktüel ve ilmî izahlar için kullanılması vazgeçilmez bir gerekliliktir.

Göz önüne alınan buradaki metodoloji ve gereçleri, tüm ilmî disiplinler tarafından önerilmiştir. Herhangi bir varlığı anlamada kullanılan metodoloji ve gereçleri kümesini oluşturan elemanlardan her birinin diğerine göre katkısı farklıdır. Her ilmî disiplinin temel özellikleri (atribü) fazında uyması gereken birbirleriyle uyumlu yöntem kümesi vardır. Bunların ortaya çıkmasındaki farklılıklar, çeliştiklerini değil çeşitliliklerini gösterir.

Kur'an, ancak aklını gereği gibi kullananların ayetleri anlayabileceğini ifade eder. Bu nedenle de ilim sahibi olanla olmayana bir tutmamaktadır. Buna göre, bilgi sahibi olma açısından insanlar arasında pozitif bir ayrımcılığın yapıldığı söylenebilir. Nitekim Kur'an'da: "Hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu?" (Kur'an 39/9) ayeti böyle bir usule ve seviyeye zımnen işaret etmektedir.

Kur'an'ın insan için gerekli olan bilgileri mücmel bir şekilde sunması onun en önemli özelliklerinden biridir. Kur'an ayetleri bu açıdan incelendiğinde ilmî bir yapıya sahip olduğu anlaşılır. Bundan dolayı ayetlerin anlaşılması, geçerliliği usta akıllılar tarafından tescillenmiş ilmî çerçevede olmalıdır.

Çağın ilmî ve zihnî rezervleri ile yapılan sondajlamalar Kur'an'ın tam ve tutarlı bir matematik yapıya sahip, enformasyon kaybı söz konusu olmayan Allah'a ait bir kitap olduğunu inkâr edilemeyecek şekilde ortaya koymaktadır. Ayrıca Kur'an araştırmaları ve ayetlerin işaret ettiği objelerin ilmî izahları da bize Kur'an'ın tüm çağların doğrularına götüren, göklerin ve yerin Rabb'ine ait ilahî bir yapıya sahip olduğunu anlaşılır bir lisan ile anlatmaktadır.

Bu bağlamda bildiklerimizin hem miktarı hem de kalitesi her zaman sorgulanmalıdır. Bu sorgulamada kullanılacak ilmî yöntemler ayetlerin anlaşılması açısından çok önemlidir. İlmî bir araştırma için öncelikle bu yöntemlerin geçerlilik limitleri belirlenmelidir. Çünkü yöntembilime vakıf olmadan Kur'an'la ilgili geçerli ve tutarlı bir yargıya varmak mümkün değildir. Zira ayetlerle ilgili hangi sınıra kadar ulaşılabilceği ancak yöntem bilim sayesinde bilinebilir. Bu çalışmanın amaçlarından biri de ilmin kazanımlarından yola çıkıp insanın potansiyel yeteneklerini ortaya koyarak ilmî metodoloji çerçevesinde Kur'an'ın nasıl anlaşılacağına dair sağlıklı bir bakış açısı kazandırmaktır.

Şüphesiz ilmî araştırmaların temel amaçlarından biri insana kazandıracığı metodolojidir. Aynı şekilde Kur'an da insana yöntem ve bakış açısı kazandıran bir kitaptır. Bu anlatılanlar çerçevesinde insanın ayetlerle ilgili doğruya en yakın bilgilere ulaşması için ilmî metodolojiye vakıf olması gerekir. Ayrıca insanın Kur'an'ı gereği gibi iman etmesi için de bu metodolojiye ihtiyacı vardır. Zira bu yöntemler sayesinde tahkikî (epistemik) iman gerçekleşmiş olur.

Kur'an ve doğa incelemeleri, evrenin matematik mantığa uygun tasvirinin yapılması gerekliliğini ortaya çıkardı. Zira matematiğin bilimsel teoriler oluşturmadaki rolü, fiziğin kazandırdığı yöntemler, fizikî ve biyolojik evreni anlama süreci beşer zihninde önemli değişiklikler ve gelişmeler sağladı. Aynı şekilde bu süreç, herhangi bir dine ve ideolojiye ait çarpık fantezilere sahip sözde önderlik yapanların ilim üzerindeki otoritesini de sarstı ve sarsmaya da devam etmektedir.

Bu gelişmeler hiçbir geçerli gerekçeye dayanmayan bireysel realitelerin ilmî zaviyeden doğru olmadığını gösterdi. Diğer yandan bu süreç, bazı insanların tekelinde bulundurmak istedikleri din, ilim, felsefe ve siyaset gibi alanların geçerliliğini ve vazgeçilmezliğini sağlayarak bu disiplinlere keyfi yaklaşım tarzlarından bağımsız olma özelliği kazandırmıştır.

Çağın bilgi birikimine göre, doğayı tasvirleyen matematiksel formüller, tüm çağların doğrularına götüreceği bir hüviyete sahip olmasa da ontolojik gerçekliği ifade etmekte ve Allah'ın yarattığı evrenin dilinin matematik olduğuna dair inancı pekiştirmektedir. Nitekim matematik mantığın kazandırdığı yetenekler sayesinde varlıklar arasındaki ilişkiler sağlıklı bir şekilde ortaya konulmaktadır.

Kur'an vazgeçilmez hakikatini kendinden bağımsız doğaya ait objelere, bunlar arasındaki ilişkiye ve bu ilişkiden çıkan sonuca dayandırmıştır. Anlamayı önemseyenlerin Kur'an'ın kazandırmaya çalıştığı bu yöntemi göz ardı etmemesi gerekir. Esasında bu yöntemi anlayan, ilme bir girizgâh yapmıştır. Bu bağlamda doğa ve Kur'an birbirlerini kuvvetlendiren girişim saçakları gibidir. Öte yandan bunlara ait elde edilen bilgilerle doğa ve Kur'an'ın kazandırmaya çalıştığı bilgiler birbirlerini yok edecek bir girişim oluşturmamalıdır.

Bu çerçevede, Kur'an'ın işaret ettiği varlıkları ve bunların anlattıklarını anlama sürecinde vahyin ve doğanın kazandırdığı yöntem ve felsefi çalışmalar, ilmî bir temele dayanmayan anlayışı büyük ölçüde yıkmıştır. Bu tarz çalışmalarla gözlemi, deneyi ve matematiği birleştiren ilmî yöntemin en başarılı temsilcilerini İslam düşünce tarihinde görmek mümkündür. Ancak İslam dünyasına ait ilmî kazanımlara vakıf olmama, günümüz İslam dünyasının içinde bulunduğu acı bir durumdur.

Burada bahsedilen yöntemlerin ve konunun ayrıntılı olarak incelenmesine karşı bir direnç gösterilebilir. Yani ayetleri akılsal fonksiyonlarla üst epistemik seviyelerde araştırmanın gereksizliği düşünülebilir. Allah'ın isteğinin, Kur'an metninde geçen bu varlıkların incelenip anlaşılmasına gerek olmadan sadece var olduğunu kabul etmek olduğu dolayısıyla epistemik analize bu konuda ihtiyaç olmadığı ve bunun maksadı aşan bir yaklaşım tarzı olduğu zannedilebilir. Ancak Kur'an'da peygamber kıssaları yüzeysel seviyede bile incelendiğinde bu tür bir yaklaşımın yeterli olmadığı görülür. Ayrıca bu tür hipnojenik (uyku veren) durumlardan uzak durma öğütlenmektedir. Aynı şekilde hakkında yeterli bilgi sahibi olmadan görünmeyen varlıklara inanma durumunda şarlatanların tuzağına düşme tehlikesinin olabileceğini de unutmamak gerekir (Albayrak, 2003, 1/71).

Diğer yandan ilmî araştırmalar neticesinde, Kur'an ayetlerinin belirli bir ilmî yapı çerçevesinde indirildiği gerçeğinin açığa çıkarılması, gayba imanın bu süreçlerden sonra gerçekleşmesi gerektiğini ifade etmektedir. Dolayısıyla biz ayetlerin tahkiki (epistemoloji) olarak incelenmesiyle istenilen sorulara cevap bulunabileceğine inanıyoruz. Fakat cevapların bu çağa ait olduğunu yeni bilgilerle değişip gelişebileceğini de unutmamak gerekir.

Doğayı betimleyen matematiksel formüller tüm çağların doğrularına götürecek bir hüviyete sahip olmasa da ontolojik gerçekliği ifade etmekte ve Allah'ın evreni yazdığı dilin matematik olduğuna dair inancı pekiştirmektedir. Bu sebeple matematik-mantık varlıklar arasındaki ilişkileri ve bunların vermek istediği mesajları anlamada vazgeçilmez bir gerekliliktir. Bu disiplin doğruya en yakın kazanımlar sağlamada da önemli roller üstlenir. Kısaca ifade etmek gerekirse matematiğin, doğa ve Kur'an ayetlerinin vermek istediği mesajlarla ilgili objektifliğe en yakın bilgi vereceği yapılan çalışmalardan anlaşılmaktadır.

Kur'an vazgeçilmez hakikatini kendinden bağımsız doğaya ait objelere ve aralarındaki ilişkiye ve bu ilişkiden çıkan sonuca dayandırmıştır. Kur'an'ın ve doğanın kazandırdığı yöntem ve felsefi çalışmalar sayesinde ilmî bir temele dayanmayan bir anlayışın büyük ölçüde yıkıldığı söylenebilir. Bu tarz çalışmalarla gözlemi, deneyi ve matematiği birleştiren ilmî yöntemin en başarılı temsilcilerini İslam düşünce tarihinde görmek mümkündür. Ancak İslam dünyasına ait ilmî kazanımlara vakıf olmama, günümüz İslam dünyasının içinde bulunduğu acı bir durumdur.

Bazıları doğa ve Kur'an ayetlerinin anlattığı mesajları, akılsal fonksiyonlarla üst epistemik seviyelerde araştırmanın gereksizliğini düşünebilir. Ancak unutulmamalıdır ki ayetlerle ilgili yeterli bilgi sahibi olunmazsa şarlatanların tuzağına düşme ihtimali yüksektir. Dolayısıyla bu ayetlerin tahkiki (epistemoloji) açıdan incelenmesinin vazgeçilmez bir gereklilik olduğunu düşünüyoruz.

Varlıklardaki mesajları anlamak için gerekli olan entelektüel çaba ilim insanlarıca doğa ayetlerini çözmede görülebilirken maalesef aynı çabayı Kur'an ayetlerinin mesajlarını çözmede görememekteyiz. Ya da bu ikisinin arasında sanki bir bağ yokmuş gibi düşünülerek Kur'an ayetleri bir kısım insanlarca ilmin araştırma alanının dışındaymış gibi düşünülmektedir. Bundan dolayı da tabiat (naturel) ilimlerinin kullandığı yöntemden vahyi anlamada yeterince istifade edilememektedir.

Bizim ne Kur'an'ın doğayı ne de doğanın Kur'an'ı desteklediğini göstermek için bunları oluşturan beyanlara şiddet uygulama gibi bir önyargımız bulunmamaktadır. Zaman zaman doğadan elde edilen ilmî keşifler için “Bu, dinimizde de vardır.” diyerek hiçbir çaba göstermeden kendilerini her şeyi bilen ve ilmî çalışmaların merkezinde gören din taraftarlığını doğru bulmadığımızı da ifade edelim.

Unutulmamalıdır ki doğa ve Kur'an ayetlerini gereği gibi anlamak, ancak ilmî bir yola koyulup, anlamanın ve bilinçliliğin sağladığı aydınlıkta yürümeyle gerçekleşecektir. Bu ayetlerin vermek istediği mesajları anlayabilmek için bunların semantik hafıza ünitesinde, entelektüel çağın idraki çerçevesinde kodunun kesinlikle çözülmesi gerekmektedir. Bunun için de ilmî metodoloji ve bunun gereçlerinin kullanılması zorunludur.

Burada kastettiğimiz ilmî metodoloji: “Gerek gözlemlerle ve gerek deney ve duyularla algılanan belirli çerçevedeki verileri (data akısı), objektif mantıksal senplisite çerçevesinde endüktif-dedüktif proseslerle semantik olarak koordine ederek ilmî realitenin ortaya konması için bir zihinsel (mantal) yapılanmanın formülasyonudur.” (Özenli, 1999, A11).

Burada senplisite, incelenen objenin ilmî olarak en sade bir şekilde ifade edilmesidir. Buna hem Kur'an'da hem de doğada şahit olmaktayız. Doğa ve vahye ait her şey bir anlam ifade etmekte olup lüzumsuz hiçbir şey yoktur. Ancak bunlar ilmî ve metodik bir yaklaşımla ele alınıp anlaşılmalı ve gereği uygulanmalıdır. Doğa ve Kur'an ayetlerinin insana metodoloji kazandırdığını da unutmamak gerekir. Bunların sağladığı yöntem sayesinde kendilerinin vermek istediği mesajlar anlaşılacaktır.

Doğa ve Kur'an incelemeleri yöntem bilimin gelişimine katkı sağlamaktadır. İstenilene daha ekonomik ve sağlıklı ulaşma düşüncesi metodik bir yaklaşımın gerekçesini oluşturur. İlmî yöntemler, gelişime açık insan zihni için önemli bir işleve sahiptir. Doğa ve Kur'an ayetleriyle ilgili bilgi sahibi olmaya çalışırken yöntem yetmezlikleri ile karşılaşılabilir. Bu nedenle yeni yöntemlerin ortaya konulması da ilmî bir zorunluluktur.

Doğa ve Kur'an ayetlerinin ait olduğu sistem tespit edildikten sonra hangi özel metodolojiye sahip oldukları göz önüne alınarak inceleme yapılmalıdır. Bu ayetlerle ilgili bilgi edinme yönteminde ilmî konsensüs vazgeçilmez bir gerekliliktir. Bu nedenle birbirlerini iptal edecek yaklaşım tarzlarının kabul edilmesi söz konusu olamaz.

Fen bilimlerinin gerek kullandığı teorik yöntemler gerekse araç gereçler kaliteli bir işleve sahiptir. Evrenle ilgili ilmî keşifler devam etmektedir. Bu keşifler var olan objeleri ortaya çıkarmanın yanında insana yöntem kazandırmaktadır. Fen bilimlerinin kazandırdığı yöntem bilimin tüm ilmî disiplinlerde kullanılabileceğini söylemek mümkündür. Zira evrene ait her şey birbirleri ile az veya çok etkileşim içindedir. Örneğin beynin biyolojik yönü ve işleyişi göz ardı edilerek insan psikolojisinden ve dolayısıyla sosyolojisinden tam ve tutarlı bir şekilde bahsetmek mümkün değildir. Aynı şekilde günümüzde beynin biyolojisi incelenirken kuantum fiziğini göz önüne almanın gerekliliği ortaya çıkmıştır.

Burada kuantum fiziğinin insana kazandırdığı yöntem bilimi de unutmamak gerekir. Bu fiziğin kazandırdığı kavramlar farklı ilmî disiplinlerde kullanılmaktadır. Doğaya ilmî açıdan bakıldığında farklı eşelerde farklı fizik kurallarının geçerli olduğuna şahit olunur. Klasik fizik ile kuantum fiziğinin kurallarının geçerli olduğu saha birbirinden farklıdır. Bu durum yöntem bilim açısından farklılıkların olacağına da işaret eder. Klasik fizik açısından geçerli olan bir yaklaşım, kuantum fiziğinin ilgi alanını oluşturan sahada geçerliliğini ya yitirir ya da sınırlılıklar getirir. Bu açıdan uygulanacak yöntemin hangi sistemlerde geçerli olabileceğini öncelikle tespit etmek gerekir. Aksi takdirde deterministik sistemde kullanılan bir yöntem olasılıklı bir sistemde kullanılmaya çalışılır. Bu da insanı yanlış sonuçlara götürür.

Kur'an ayetlerinin mesajları anlatmada kullandığı objelerin çoğu evrende bulunmaktadır. Bunlarla ilgili ilişkileri ilmî bağlamda tanımlarken zaman boyutundan yararlanılmaktadır. Zaman, duyu organları ile direkt algılanabilecek bir obje değildir. Fizikî bağlamda bir karşılığı bulunmadığı için fiziksel ispatı söz konusu olamaz. Ancak ilişkiler, insan zihninde zaman kavramını kendiliğinden oluşturur. Bu bağlamda doğa ve Kur'an ayetlerini anlamada zaman boyutunu göz ardı etmemek gerekir.

Değişimin meydana getirdiği zaman düşüncesi insan bilincindeki farklılıklarla da örneklendirilebilir. Zaman içinde aynı kişi farklı bilinç seviyelerine sahiptir. Farklı bilinçlilik halini ifade etmek için de zaman kavramını kullanılmaktadır. Bu sebeple doğa ve Kur'an ayetleri zaman fonu içinde değerlendirilmelidir. Belirlenmiş zaman dilimlerinde doğa ayetleri dinamizmini sürdürür. İnsan da bu zaman fonu içinde ayetlerle ilişkiye girer. Bu ilişki insanın biyolojik, psikolojik ve sosyolojik yapısına göre ayetlerle etkileşme şeklinde olur. Bu sebeple ayetlerle etkileşen insanın yaş faktörü göz ardı edilmemelidir.

Öte yandan Kur'an'da geçen peygamber kıssaları da insana karşılaştığı olaylarla ilgili yöntem kazandırmaktadır. Peygamberler de bizim gibi bir beşerdir. Bu bağlamda onların yaşam tarzları ve bakış açıları bizlere ışık tutmaktadır. Dolayısıyla en genel anlamda bu peygamberlerin temel özellik (atribü) fazında tüm insanlara yöntem kazandırdığını söyleyebiliriz.

Aynı zamanda ayetler insanın içinde bulunduğu şartlara göre mesajlar sunma özelliğine sahiptir. Bunların sembollerle ifade edilmesi mesajların zenginliğini gösterir. Aynı şekilde Kur'an'da birbirinden farklı sembollerin kullanılması farklı seviyedeki anlamlara ve bunların oluşturacağı bir üst anlama işaret eder.

Hakikat, kişinin kesbî olan anlayış kıtlığına mahkûm değildir. Burada mahkûmiyet sadece yaratıcının bahsettiği potansiyel yeteneklere göredir. Hiç kimsenin bu yetenekleri kısıtlamaya yetkisi yoktur. Herkes yeteneklerinin tavanını zorlamak durumundadır. Bu durum insan olmanın bir gereği olup tiksindirici ve nefret uyandırıcı bir süreç değildir. Aksine bu hal insana tat veren ve doyuran bir süreçtir. Ancak ilmî metodolojiye sahip olmadan bu sürece girmek mümkün değildir. Bu sebeple doğa ve Kur'an ayetlerini anlamada ilmî metodolojiyi kullanmak bir zorunluluktur.

Düşüncüyü yani bilgiyi ortaya çıkaran yasalar, tarih boyunca usta akıllı bireylerin tecrübeleri ile ortaya çıkmaktadır ve çıkmaya devam edecektir. Doğa ve Kur'an ayetlerinin anlattığı mesajlara ait bilgilerin doğruluk ölçütlerini tespit ederken tutarsız ve geçerliliği ilim adamları tarafından test edilmemiş bireysel realitelerden uzak durulmalıdır. Bu ayetleri anlamak için bunlardan gelen verilerin işlenmesi gerekmektedir. Burada bilgiyi elde etmek için deney ve mantık birlikte işlem görmelidir. Tüm bu süreçlerde ilmî metodoloji göz ardı edilemeyecek roller üstlenir. Neticede, anlama ve insanın kendi varlığının farkına varma sürecinde, ilmî çalışmaların ve yöntem bilimin önemi büyüktür. Ancak asıl olan anlama çabasının daha kaliteli bir forma nasıl dönüştürüleceğidir. Bu nedenle ilmî metodoloji açısından doğa ile Kur'an'ın eşdeğerliliğinin ortaya konulması ilimle birlikte insanlığın da gelişimini hızlandıracaktır.

İlmî metodoloji, ayetlerle reaksiyona girmede önemli roller üstlenir. Ancak bu metodolojiyi kullanarak ayetlerle girilecek etkileşimde şu problemlerle karşılaşılabilir.

1. Doğa ve Kur'an ayetlerinin hatasız ve eksiksiz olarak algılanması
2. Bu ayetlerin anlamını kişinin gereği gibi fark edip etmemesi
3. Bireyin kişiliğinde meydana getireceği davranışın beklenen seviye ve kalitede olma problemi

Ayetlerin insan üzerinde gereken etkiyi sağlaması için bu üç problemin layığıyla üstesinden gelinmelidir. İnsan bu problemlerin hepsini çözme kabiliyetine sahiptir. Burada doğa ve Kur'an ayetlerini gereği gibi anlamak için öncelikle bunlarla ilgili ilmî disiplinler tespit edilmelidir. Daha sonra da bu disiplinler arasında etkileşimin ve iletişimin ilmî bağlamda kurulması gerekir.

Konuyla ilgili bir diğer problem de gerek doğaya gerekse Kur'an'a ait ayetlerin hangi fazda inceleneceğini tespit etmektir. Yani bu ayetleri temel özellik (atribü) fazında mı yoksa tezahür (manifestasyon) fazında mı inceleyeceğimizi belirtmemiz gerekir. Bu bağlamda konuyu temel özellik ve tezahür ilişkisi açısından ele aldığımızda 3 temel problemle karşılaşırız.

1. İncelediğimiz varlığa veya ayetlere ait temel özelliklerin doğru tespit edilip tezahürlerinin yanlış seçilmesinden kaynaklanan problem

2. İncelediğimiz varlığa veya ayetlere ait temel özelliklerin yanlış tespit edilip tezahürlerinin yanlış seçilmesinden kaynaklanan problem

3. İncelediğimiz varlığa veya ayetlere ait temel özelliklerin yanlış tespit edilip tezahürlerinin bilinçsizce doğru seçilmesinden kaynaklanan problem

Gerek doğa gerekse Kur'an incelemesi yapanların bu problemlerle karşılaşması mümkündür. Bu problemlerin çözümü için öncelikle doğa ve Kur'an'ın vermek istediği mesajların temel özellikler fazında aynı olup olmadığına bakılmalıdır. Bu sürece girenler, geçerliliği temellendirilmemiş bireysel realitelerini doğa ve Kur'an'a söyletirme hastalığına düşme tehlikesine karşı dikkatli olmalıdır. Zira bu özelliğe sahip olanlar doğa ve Kur'an'ı kendi olumsuz realitelerine dolgu malzemesi olarak kullanmaktan çekinmezler.

Doğa ve Kur'an'ın eşdeğerliliğini araştıranların bu problemleri göz ardı etmemesi gerekir. Aksi takdirde bu insanlar hem doğaya hem de Kur'an'a karşı yanlış tutum ve davranışlar içerisine girebilir. Atom bombası gibi insanlığa zarar veren şeylere bakarak fizik ilmine düşman olmak nasıl yanlışsa kendisinin vahiyden beslendiğini söyleyen kimselerin yaptıkları olumsuzluklara bakarak vahye düşmanlık yapmak da aynı şekilde yanlıştır.

Doğa ve Kur'an'a ilmî bağlamda bakmak bu tür olumsuzlukların önüne geçecektir. Bunlar öncelikle temel özellik açısından incelendiğinde hem daha iyi anlaşılacak hem de uygulamaya yönelik faydalı dönüşümler gerçekleştirilecektir. Örneğin Hz. Muhammed'in diş temizliği için misvak önerisi hem temel özellik hem de tezahür bağlamında incelenebilir. Burada temel özellik dişlerin temizlenmesidir. Misvak ise onun bir tezahürüdür. Tezahürler teknolojik gelişime veya mühendislik değerine uygun olarak değişebilir ve gelişebilir. Dolayısıyla incelenen varlığa veya ayetlere ait temel özellikleri doğru okuyup bunların çağın ilmî yapısına göre açıklanması önemli bir husustur. Aksi takdirde asıl olandan uzaklaşıp çağa ait uygulamalar dinin temel esası gibi tanıtılabilir. Bu da gereksiz ve seviyesiz tartışmalara yol açar. Ancak burada misvak kullanımını küçümsemediğimizi de ifade edelim.

İnsan psikolojik, biyolojik ve sosyolojik bileşenlerden meydana gelmiştir. Bu bileşenleri insanın gereği gibi kullanabilmesi için doğa ve Kur'an ayetlerinden yararlanması elzemdir. Bu ayetler ancak sorumluluğun bilincinde olanlara rehberlik yapar. Bu nedenle ayetleri doğru okuyup bunların maksadını iyi anlamak gerekir. Sadece ayetlerin lafızlarını (sentaktik) okuyup maksadıyla ilgilenmemek veya sadece maksadı ile ilgilenip sentaktik yapısını bir kenara bırakmak doğru değildir. Dolayısıyla sentaktik yapıdan semantiğe oradan da pragmatik yapıya doğru bir süreç takip edilmelidir. Yani ayetleri okuyup maksatları anlama sürecine girilmelidir. Bu süreci oluşturan aşamaların hiçbiri göz ardı edilmemelidir.

Bu süreçten yola çıkarak insanı meydana getiren bileşenleri ayrıntılı bir biçimde tanımak (arefe) için en önemli yaklaşımlardan biri, incelenen ayetlerin içerisinde bulunduğu organizasyona ait referans sistemlerinin ve sınırlarının açıkça belirlenmesidir. Daha sonra bu konuyla ilgili referans sistemleri bağlamında yapılan ilmî izahlar arasında korelasyonlar (ilişki) kurulmalıdır. Bu korelasyon ilmî açıdan yapılmazsa ayetlerin maksadı gerçekleşmez.

Referans sistemi belirlendikten sonra, göz önüne alınan ayetlerin ait olduğu sistemler tespit edilmelidir. Nitekim herhangi bir ilmî araştırmada göz önüne alınan konunun ilmî bağlamda belirlenmiş her bir limitasyonuna sistem adı verilmektedir. Burada ilmî açıdan sınırları tespit edilen her bir sistemin de alt sistemlerden meydana gelmiş olabileceğini unutmamak gerekir.

Diğer yandan ayetlerin okunup maksadının anlaşılmasında öncelikle referans sistemi daha sonra da bu ayetlerin ait olduğu sistemin belirlenmesi elzemdir. Aynı şekilde bu süreçte hiçbir bileşen göz ardı edilmemelidir. Burada takip edilecek sıra önemlidir. Yani önce referans sistemi daha sonra da ait olduğu sistem ortaya çıkarılmalıdır.

Bu süreçten sonra seçilen referans sisteminin ulaşabileceği sınırlar belirlenmelidir. Aynı şekilde ayetlerin ait olduğu sistemler için de bu sınırlar tespit edilmelidir. Bu sınırların ötesine geçme söz konusu ise bunu sağlıklı bir şekilde gerçekleştirecek bir üst dilin oluşturulması gerekir. Bu dil de ancak doğal ayetlerden yola çıkılarak oluşturulur.

Bu üst dilin elde edilmesinde modellemelerin ve tasvirlemenin rolü büyüktür. Tabiat yasalarından yola çıkarak doğa ayetlerini ve mesajlarını anlayabilmek için bunların oluşturduğu sistemlerin sınırları ve bileşenleri ilmî bağlamda açıkça modellenmeli ve tasvirlenmelidir. Aynı şekilde Kur'an ayetlerini gereği gibi anlamak için de bu ayetleri oluşturan objelerin hangi sisteme ait olduğu öncelikle tespit edilmelidir.

Örneğin domuz etinin yenmemesini ifade eden ayet insanın yaşadığı bu evrene (sistem) ait iken cennet ve cehennemle ilgili anlatılan ayetler bu sistemin dışında başka bir sisteme ait ayetlerdir. Yine insanın biyolojik yapısı evren sistemine ait iken ruhu ise tamamı ile bu sisteme ait değildir. Bu çerçevede örnekleri çoğaltmak mümkündür. Ancak gerek doğaya gerekse Kur'an'a ait herhangi bir ayetin gelişi güzel sistem tespitinin yapılamayacağı unutulmamalıdır.

İlmî ve teknolojik çalışmalarda sistem kavramı ile sürekli karşılaşılmaktadır. Herhangi bir yapı sistem olabilmesi için gerekli ve yeterli ölçütlere sahip olmalıdır. Doğa ve Kur'an gibi kompleks sistemleri anlamak için bunları anlamada kullanılacak yapının da sistem oluşturması gerekir. Bunları incelemede kullanılan ilmî metodoloji de bir sistem meydana getirmelidir. Bu sebeple doğa ve Kur'an ayetlerini anlamak isteyenlerin öncelikle ilmî açıdan sistem tanımı üzerinde konsensüse (uzlaşma) varmaları bir zorunluluktur.

Şayet sistem tanımı üzerinde anlaşılmaz ise göz önüne alınan varlıkların gerek işlevleri gerekse vermek istediği mesajları algılamak mümkün değildir. Ayrıca sistem meydana getirmeyen yapıların sistem kabul edilip incelenme ihtimali de vardır. Tabiatıyla böyle bir durum yanlış sonuçlar çıkarmaya neden olur. Bu sebeple bizim de sistem kavramından ne anladığımızı açıkça ifade etmemiz gerekir. Bu çalışmada sistem kavramı aşağıda vereceğimiz tanım çerçevesinde kullanılmaya gayret edilmiştir.

Tercih ettiğimiz sistem tanımı şudur: "Sistem, organize bir bütün meydana getirmek üzere birbirine düzenli bir etkileşim ile bağlı bileşenler topluluğudur. Ayrıca sistem, belirli bir gayeyi gerçekleştirmek için gerekli olan düzenli ve kesintisiz biçimde birbirini izleyen (ardıl veya ardışık) operasyonlar ve prosedürler koleksiyonu olarak da tariflenmiştir" (Özenli, 1999, M1).

Buna göre sisteme ait objeler sistemin bir parçasıdır ve her bir bileşen birbirine bağlıdır. Her çağda bağlılıkları ifade eden denklemler ve ilişkiler fen bilimlerinde olduğu gibi diğer ilmî disiplinlerde de ayrıntılı olarak incelenmektedir. Bu açıdan doğa ve Kur'an ayetlerinin içerisinde bulunduğu sistemin tespitinin yapılması oldukça önemlidir.

Daha önce de ifade ettiğimiz gibi seçilen limitasyonlar göz önüne alındığında objeler kendi aralarında alt sistemler adını verdiğimiz ayrı birer sistemden meydana gelmiş olabilir. Aynı şekilde doğa ve Kur'an ayetleri ve bunları oluşturan bileşenler de bir sistem oluşturur. Yani belirlenen her bir ayet ve bunu meydana getiren objeler de alt ünitelerden meydana gelmiş olabilir. Bu alt sistemlerin belirlenmesini sağlayan da ilgilenilen ayetlerle ilgili daha önceden elde edilen kaliteli ilmî bilgilerdir.

Bu araştırmamızda, sistemimize (evren) ait varlıklarla organize bir bütün meydana getirmeyip yine bu varlıklarla fiziksel bir etkileşim içerisinde olmayan objeler kümesi sistem dışı (veya farklı sistem) olarak nitelendirilmiştir. Burada yapısal açıdan evreni oluşturan herhangi bir objeden imalatı yapılmayan varlıklar sistem dışı olarak tanımlanmıştır. Örneğin meleklerin ne kuarklardan ne elektrondan ne de elektromanyetik dalgalardan meydana gelmiş bir yapısı yoktur. Dolayısıyla melekler bu sistemi (evren) oluşturan herhangi bir bileşenden meydana gelen bir yapıya sahip değildir.

Buna göre insan referans sistemi açısından evrene ait varlıklar ve bunlar arasındaki ilişkiyi sistem içi; ruh, melek, cin, şeytan ve ahiret sistemine ait objeleri de sistem dışı olarak tanımlamaktayız. Bunları sistem dışı olarak nitelemek varlıklarını yok saymak anlamında değildir. Ancak kendi sistemlerinde bir yapılarının olabileceğini ifade etmek istiyoruz. Bunu anlayabilmek için de vahye ihtiyaç duyarız. Bu ayrımı yapmamızın en önemli sebeplerinden biri de geçmişte melek gibi varlıklarla ilgili yapılan somutlamalardır.

Göz önüne aldığımız varlıkların sistem meydana getirmesi için daha önce ifade edildiği gibi şu iki şartı sağlaması gerekmektedir.

1. Birbirleriyle ilişkili bir bütün oluşturmaları
2. Aralarında sürekli ve düzenli bir etkileşimin olması

Bu şartları sağlayan yapılara sistem adını verebiliriz. Sistem olma özelliğine haiz yapıları da kendi aralarında mukayese etmek mümkündür. Bu karşılaştırmada birbirinden farklı durumlar ortaya çıkabilir. Farklı sistemlerin mukayesesinde de şu durumlar karşımıza çıkmaktadır:

1. Eşdeğerlilik (izomorfizm)
2. Benzerlik (homomorfizm)
3. Eşdeğer ve benzer olmama

Karşılaştırma yapılacak sistemlerin öncelikle elemanları tespit edilmelidir. Daha sonra bunların karakteristik özellikleri ilmî bağlamda ortaya konulmalıdır. Bunlar yapıldıktan sonra sistemler arası karşılaştırmalar yapılabilir. İncelenen sistemlerin karşılaştırılacak elemanları arasındaki özellikler ve bağıntılar birbirlerinin aynısı ise böyle sistemlere izomorfik (eşdeğer) sistemler adı verilir. Bu sistemler aynı yapıya sahip olup sadece elemanları farklıdır.

Kur'an bu söylenenler çerçevesinde incelendiğinde onun da bir sistem olduğu görülür. Kur'an sistemini oluşturan bileşenlerin öncelikle ilmî bağlamda eşdeğerlilik sınıfının üyelerinin tespit edilmesi gerekir. Daha sonra bu üyeler arasındaki ilişkiler açığa çıkarılır. Burada Kur'an sisteminin de alt sistemlerden meydana gelebileceği unutulmamalıdır.

Kur'an beyanlarının bir sistem oluşturduğunu göz önüne aldığımızda bu beyanlar (ayetler) arasında özellikler ve bağıntılar bulunmaktadır. Semiyotik açıdan (sentaktik, semantik ve pragmatik) beyanların analizi yapılırsa bu bağıntılar ve özellikler keşfedilir. Doğa sistemini oluşturan varlıklar arasında da özellikler ve bağıntılar vardır. Bugünkü entelektüel mirasımız ve ilmî araştırmalar bu iki sisteme ait özelliklerin ve bağıntıların aynı yapıya sahip olduğunu göstermektedir.

Hem doğanın hem de Kur'an'ın elemanlarından meydana gelen sistemler ve bunlar arasındaki ilişkiler ancak ilmî bir yaklaşımla elde edilebilir. Bunların konuşmasını ilmî zaviyeden dinlemeye ve anlamaya çalışmak oldukça önemli bir husustur. Bu çalışmaya ve elde edilen sonuçlara da ilim denir. İfade edilen çerçevede sistem okumasını gerçekleştiremeyen bireylerin doğa ve Kur'an ayetlerinden gereği gibi istifade etmesi mümkün değildir. Bu ayetlerden yararlanmayanlar da Allah'ın mesajını anlayamazlar. Zira Allah, aklını doğru kullanmayan insanla aynı dili konuşmaz. Bu bağlamda Allah insana mesajını ulaştırmak için doğa ve Kur'an ayetlerini yaratmıştır.

Öte yandan Kur'an'ın ve doğanın meydana getirdiği sistemleri ve sistemler arası ilişkileri gereği gibi anlamak için ilmî metodoloji elzemdir. Burada sistemden kastettiğimiz doğal sistemlerdir. Yani insanoğlunun kendi yaptığı ve yaşadığı çağda en üst seviyede ürettiği teknolojik ürünlerin oluşturduğu, hakkında bilgi eksikliği bulunmayan sistemler değildir.

İnsan ürünü olmayan sistemler bizim inceleme sahamızı meydana getirmektedir. Bu sistemlere doğal sistemler adını vermekteyiz. Bu sistemler sürekli olarak enformasyon yaymaktadır. Dolayısıyla doğal sistemler olarak gördüğümüz doğa ve Kur'an birlikte incelendiğinde her ikisinin de enformasyon ve organizasyon ürettikleri görülecektir. Bu enformasyonu ve organizasyonu anlamak için insanın vehbî yeteneklerini aktüalize etmesi gerekir. Bu yeteneklerin işini en iyi bir şekilde icra edeceği yer evrenin kendisidir. Burada evren her ilmî seviyede mesajlar sunan ayetlerden oluşmuştur. Her ilmî seviye de bir sisteme tekabül edebilir.

Böyle sistemlerin anlaşılma derecesi yani ölçüsü enformasyon miktarı ve değeri ile doğru orantılıdır. İncelenen sistemle ilgili bilgi eksikliği ne kadar büyükse, bu sistemi tam ve tutarlı bir şekilde tarif etmek de o kadar zordur. Bilgi eksikliğinden dolayı tabiat ve vahyin vermek istediği mesajları tamamıyla elde etmemiz mümkün değildir. Zira tabiatı tam olarak anlamada kullanacağımız bilgi kümesine sahip değiliz. Aynı şekilde vahyin mesajlarının da tam anlamının ortaya konulması mümkün görülmemektedir. Bundan dolayı tabiat ve vahiy kompleks sistemler kümesine dâhil olur. Bunlarla ilgili enformasyon kaybı en aza indirildiğinde bunların vermek istediği mesajlar daha iyi anlaşılır.

Kur'an'da doğadan farklı olarak sistem dışına dair bilgiler vardır. Yani vahiyde sistemimize ait kelimelerle yapısına ulaşamadığımızdan dolayı sistem dışı diye nitelendirebileceğimiz melek, cin gibi varlıklar bulunmaktadır. Bu nedenle doğayı ve Kur'an'ı anlamak için analiz yaparken kategorilere ayırmada farklılıklar görülmektedir. Bu bağlamda Kur'an'da genel olarak iki kategori bulunmaktadır.

1. Sistem içi beyanlar
2. Sistem dışı beyanlar

Sistem dışı diye nitelendirdiğimiz bu varlıklar da kendi aralarında bir sistem oluşturabilirler. Bunları sistemimizin kelimeleri ile ilişkilendirilip sisteme ait bir obje ve bileşen gibi düşünmememiz gerekir. Bu nedenle herhangi bir sistem incelenirken bir referans sisteminden diğerine geçilmemesine eğer geçilecekse ilmî açıdan uygun dönüşüm kaideleri çerçevesinde yapılmasına dikkat edilmelidir.

Bu çalışmada insan referans sistemi göz önüne alınmıştır. Yine bu araştırmamızda Allah, melek, cin gibi varlıklara ait referans sistemleri açısından bir değerlendirmede bulunmadığımızı hatırlatalım.

Sistemimize dair bilgileri kullanarak entelektüel somutlamalara sahip olmadığımız olaylar ve objeler bulunmaktadır. Bunlar sistem dışına ait varlıklardır. Bu çalışmada birbirleriyle karıştırmamak ve anlam kalitesini yükseltmek için sistem içine ve sistem dışına ait varlıklar ayrı kategorilerde değerlendirilmiştir. Bunların kesin olarak birbirlerinden ayrı ve etkileşimsiz olduğuna veya olmadığına dair Kur'an dışında doğada herhangi bir olaya ve objeye sahip değiliz. Bu nedenle de bunlarla ilgili tam ve tutarlı bir yargıya varılamamaktadır.

Yargıya varılamıyor diye sistem dışı varlıkların ilmin uğraş alanının dışında bırakılması doğru değildir. Bunlar ancak ilmin sağladığı meta-matematiksel bakış açısıyla anlaşılabilir. Bu açıdan hangi sistem olursa olsun bunları anlamamanın kaynağı ilmî araştırmalar ve yenisi ortaya çıkana kadar elde edilen vazgeçilmez doğrulardır.

Aynı şekilde referans sistemlerinin daha belirgin hale getirilip sınırlarının genişletilmesinde aksiyomlar ve ilmî araştırmalar önemli yararlar sağlamaktadır. Bu bağlamda doğa araştırmalarından elde edilen yasaların sağladığı katkıyı göz ardı etmek mümkün değildir. Bu yasaların ifadesini bulduğu referans sistemlerinin tespiti de oldukça önemlidir.

Çağımızın ilmî yapısı ve idraki çerçevesinde, doğa ve Kur'an ayetlerine gözlemci açısından bakıldığında şu üç referans sisteminin olduğu ortaya çıkmaktadır.

1. Allah referans sistemi
2. Melek, cin, ahiret gibi varlıkların oluşturduğu referans sistemi
3. İnsan referans sistemi

Doğa ve Kur'an'dan elde edilen mesajlar, kendi içinde tutarlı bir organizmalar bütününe içeren referans sistemi çerçevesinde elde edilmelidir. Ait oldukları referans sistemleri göz ardı edilerek doğa ve Kur'an ayetlerinin gereği gibi anlaşılması mümkün değildir. Ayrıca Kur'an ilmî bağlamda incelendiğinde farklı referans sistemlerini çağrıştıran olay ve objelerden bahsetmektedir. Bunları göz önünde bulundurmadan doğa ayetlerinin anlatmak istediği mesajlar gereği gibi anlaşılabilir.

Kur'an, evren referans sisteminin dışında bir takım gaybî objelerin var olduğunu bildirmektedir. Vahiy bu gerçeği, geçerli yöntem bilimle elde edilmiş doğa ve Kur'an felsefesini kullanarak reddi mümkün olmayan bir tarzda sunmaktadır. Öte yandan Kur'an'da geçen sistem dışına dair objeler doğaya ait uygun anolojiler (kıyas) yardımıyla anlaşılabilir.

Burada evrene ait varlıklarla fiziksel olarak evrenin bir parçası olmayan bazı gaybî objelerin ilmî bir zaviyeden işin içine girmesi gerekmektedir. Bunu da vahiyden bağımsız, enformasyon kaybını göz ardı ederek pür pozitivist ve sözde bilimsel düşünce altında değerlendirmek ve anlamak mümkün değildir.

Bilimle uğraştıklarını zanneden bir takım insanların, vahyin doğruları anlattığı gerçeğini hiçbir ilmî gerekçeye dayanmadan kabul etmedikleri görülmektedir. Bunda inanan insanların yanlış tutum ve davranışları önemli rol oynamakla birlikte bu yanlışlar inanmayan insanlar için bir gerekçe olamaz. Çünkü bir yanlış bir başka yanlışla düzeltilemez.

Dolayısıyla ilmî bir temeli olmayan ve uygun akılsal fonksiyonları iptal edip kendilerini takip ettikleri din ve ideolojilerinin kanaat önderleri sayanların yaptıkları yanlışlardan yola çıkarak; bunları ilmî açıdan değerlendirmeden, gerek o dine ve gerekse ideolojilere karşı önyargılı bir yaklaşım doğru değildir. Üstelik bu kişilerin inceledikleri objeye ait referans sistemlerini oluşturan farklı eşellerden bile habersiz olduğu görülür.

Neticede, hem doğa hem de Kur'an ayetlerinin gereği gibi anlaşılması için bunların hangi referans sisteminde inceleneceği öncelikle belirtilmelidir. Aksi takdirde izahlarda kontrolsüz referans sistemi ihlalleri olabilir. Ayrıca araştırılacak doğaya ve Kur'an'a ait objelerin ilmî limitasyonları da açıkça ifade edilmelidir.

Kısaca ifade etmek gerekirse, doğayı ve Kur'an'ı oluşturan bileşenleri birbirinden ayıran noktalar göz önüne alındığında, vahiyde sistem dışına işaret eden ayetler bulunduğu görülmektedir. Bu ayetlerin anlaşılması için inceleyen referans sisteminin tespiti ile bunlarla ilgili her bir objenin ait olduğu sistemin tespitini yapmak önemli bir husustur. Aksi takdirde doğa ve Kur'an ayetlerinin mesajlarının eşdeğerliliğinden bahsetmek şöyle dursun bunları anlamak için kullanılan yöntem bilimin eşdeğerliliğinden bile bahsedilemez. Bu durumda da din eğitiminin temelini teşkil eden Kur'an ayetlerinin vermek istediği mesajların sağlıklı bir şekilde öğrencilere kazandırılması zordur.

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Kur'an ayetleri, doğaya ait materyalleri ve bu materyallerin ait olduğu sistemleri insan eğitimi için kullanılmaktadır. Ayrıca Kur'an ve doğa ayetleri hem eğitimin içeriği hem de bu eğitimin nasıl gerçekleştirileceği hakkında temel esaslar/ilkelere seviyesinde bilgi verir. Kur'an'daki peygamber sahneleri ile çevremizdeki hayvanların yaşantısı buna örnektir. Ancak bunları anlamada kullanılacak yöntem çok önemlidir.

Yöntemler tespit edilirken ve elde edilirken kullanılan materyallerin ait olduğu sistemlerden yararlanır. Yöntemler materyallerden bağımsız, materyaller de ait olduğu sistemlerden bağımsız hazırlanamaz, hazırlanmamalıdır. Aksi takdirde yanlış yöntemler bizleri yanlış uygulamalara götürür. Bu sebeple bunları anlamada kullandığımız yöntem de bir sistem olmalıdır. Yani doğa ve Kur'an gibi insan ürünü olmayan sistemleri anlamada kullanılacak yapının da bir sistem olması gerekir. Kısaca bunları incelemede kullanılan ilmî metodolojinin de bir sistem olması gerektiğini söylüyoruz.

Hz. Muhammed Kur'an ayetleriyle eğitilmiştir (el-Acluni, 1351: 1/70). Onun eğitiminde kullanılan materyaller de Kur'an'da açık ifade edilmiştir. Eğitilme süreci ayeti kerimede, "*Seni dalâlette buldu sonra hidayete erdirdi.*" (Kur'an, Duha 93/7) şeklinde açıklanmıştır. Hz. Muhammed'in vahiy indirilmeden önce dalalet fazında olduğunu bu ayet ifade etmektedir (Yazır, 1992: 9/280). Vahyin onun kalbine indirilmesi neticesinde ise hidayete kavuştuğu söylenmektedir.

Peygamberi dalaletten hidayete erdiren Kur'an ve doğa ayetleridir. Bu ayetler sayesinde Hz. Muhammed hidayete ermiştir. Diğer peygamberlerin eğitimi konusunda da doğal varlıkların kullanıldığına şahit olmaktayız. Kur'an, mesajını genellikle evreni oluşturan kelimeleri kullanarak anlatmıştır. Yani vahiy mesajını ulaştırırken evrenin dilinden yararlanmıştır.

Doğa ve Kur'an ayetleri incelenirken bu ayetlerin dili ile insanın kullandığı dil arasında bir uzlaşma sağlanmalıdır. İlk aşamada bu iki dil arasında sağlam köprülerin kurulması gerekir. Eğer bu köprü sağlam bir şekilde kurulmazsa bunlar arasında uygun ve istenilen geçişlerin olması mümkün değildir; sistem ihlalleri yaşanabilir. Bu nedenle insanın kullanacağı dil tutarlı ve isabetli olmalıdır.

Hidayete ulaştırmada kullanılan materyaller vardır. Bu materyaller eşdeğerlilik sınıfının bir üyesi olarak kullanılmıştır. Kur'an'ı incelediğimizde bu materyallerin rabbimizin yarattığı eşya olduğu birçok ayette açıkça söylenmiştir. Kur'an'da, “*Yaratan rabbinin adıyla oku!*” (Kur'an, Alak 96/1) derken işaret edilen materyaller yaratılmış olan varlıklardır. Hatta bu konuya açıklık getirmek için ayetin devamında insanın “*alak*”tan yaratıldığına dikkat çekilmiştir.

Eğitim sürecinde fiziki sistemin materyallerinin kullanıldığını görmekteyiz. Kur'an'da bu konuda çok fazla örnek vardır. Onlardan bir tanesi de şu şekildedir:

“*(İnsanlar) devenin nasıl yaratıldığına, göğün nasıl yükseltildiğine, dağların nasıl dikildiğine, yeryüzünün nasıl yayıldığına bir bakmazlar mı?*” (Kur'an, Gaşiye 88/17–20)

Bu ayette deve, gök, dağlar ve yeryüzü mesaj taşıyan varlıklardır. Burada yine insanın yaşadığı fiziksel sisteme ait materyaller kullanılmıştır. Bu tür ayetler bizlere eğitimde fiziki sistemin materyallerinin ağırlıklı olarak kullanıldığını göstermektedir.

Doğa ve vahiy, yaratıcının mesajlarını anlatmada birbirlerine destek olurlar. Bu destek mesajın anlaşılma kalitesi açısındandır. Yazılı metni entelektüel soyutlama kabul edersek doğanın kendisi de entelektüel bir somutlamadır. Entelektüel soyutlamadan entelektüel somutlamaya geçişin birebir olması da mesajın anlaşılma kalitesini gösterir.

Gerek doğanın gerekse Kur'an'ın elemanlarından meydana gelen sistemler ve bunlar arasındaki ilişkiler ancak ilmî bir yaklaşımla elde edilebilir. Bunların konuşmasını ilmî zaviyeden dinlemeye ve anlamaya çalışmak önemli bir husustur. Bu çalışmaya ve elde edilen sonuçlara da ilim denir. Diğer yandan Kur'an'ın ve doğanın meydana getirdiği sistemleri ve bunlar arasındaki ilişkileri gereği gibi anlamak için ilmî metodolojinin gerekli olduğu da unutulmamalıdır.

Kur'an sistemine mana ve mazmun açısından bakıldığında onun matematiksel mantığa sahip olduğunu görürüz. Beyanların çelişkisiz ve bir bütün olması bizi bu sonuca götürmektedir. Aynı şekilde doğada da tamlık ve tutarlılık olduğu görülür. Doğa ve Kur'an, sistem açısından incelenirse bu sonuca varmak mümkündür. Bu zaviyeden bakıldığında Kur'an'ın anlatmak istediği mesajlar kümesi ile doğanın anlatmak istediği mesajlar kümesinin eşdeğer olduğunu söylemek mümkündür (Bilgili/Yavuz, 2011). Buna göre doğa ve Kur'an ayetleri bir bütün oluşturmaktadır. Bunların her biri insanlara ilahî mesajları ulaştırır. Dolayısıyla bunları inceleyen ilim dallarına karşı gereken önem verilmelidir. Aksi takdirde Allah'ın ayetleri arasında ayırım yapılmış veya gereken önem verilmemiş olur. Ayetler arasında yalıtım uygulamak da istenilen sonuca ulaştırmaz hatta yanlışlıklara sebep olur.

KAYNAKÇA

Albayrak, Hâlis. “Gayba İman mı, Gaybda İman mı?” Kur'an ve Tefsir Araştırmaları V, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2003.

Bilgili, F. Menderes/Yavuz, Ömer; Yöntem Bilim Bağlamında Doğa Kur'an Eşdeğerliliği, Çizgi Kitabevi, Konya, 2011.

El-Aclûnî, İsmâil b. Muhammed; Keşfü'l-hafâ (Neşr. Ahmed el-Kalâş) I-II, Beyrut 1985.

Özenli, Sertaç; İlmî Sohbetler, Karakuşlar Yayınları, Adana, 1999.

Yazır, Elmalılı Hamdi; Hak Dini Kur'an Dili (Sad. İ. Karaçam/E. Işık/N. Boilelli/A. Yücel), Azim Yay, İstanbul, 1992.